

prisili notarje k zavarovanju in vplačevanju; ta dolžnost veže državo že iz občečloveških in socijalnih nagibov; seveda so te zahteve tudi za ustanovo in ohranitev notarstva potrebne.

Uradniško osoblje, katero naj se sestavlja le iz popolno zaupljivih oseb, naj se v bodoče upiše pri sleherni zbornici v poseben seznam notarskih pomožnih uradnikov. Za uradniško osoblje naj se kmalu uvede obligatorno zavarovanje za starost in onemoglost; vsaj se proučuje dotično vprašanje v ministerstvu za notranje reči.

V nasprotju s sosednimi državami, vzlasti Francosko in Švico smo v Avstriji v poslednjem času precej nazadnjaški; klerikalci in vladini privrženci bi najrajše odpravili odvetništvo pa notarijat. Zgodilo bi se to gotovo v sedanji reakcionarski dobi, če se ne bi vlada sramovala boječa se, da se osmeši pred vsem kulturnim svetom z odpravo teh institucij. Vrsta težkoč in vprašanj, ki so se pretresala na navedenem shodu odposlancev avstrijskih notarskih zbornic, meri toraj vidno na nov notarski zakonik ali vsaj na zelo obširno novelo. Učakamo li toli potrebno preosnovo ali ne v teh, zakonodavstvu toli neugodnih in neplodnih časih?

—....—

Pravna znanost.

(Govoril na slavnostni skupščini „pravničkoga društva“ v Zagrebu dne 3. marcija t. l. njega podpredsednik vseuč. prof. dr. Fr. J. Spevec.)

(Konec.)

Sudačka dijagnoza nije laka umjetnost. Bekker ju isporučuje s dijagnozom liječničkom i pravo veli, da je u mnogom pogledu teža nego liječnička. Ono, što ima da spozna i liječi liječnik, ono se nalazi vidljivo i rukopipljivo pred njim. Doduše nije to uvijek na površini i nije uvijek pristupno, ali ipak ima on pred sobom cijelo bolesno tijelo, on poznaje njegov sastav i zakone, koji vladaju tude; bolesne pojave, koje se opažaju, mora da imaju svoj uzrok u nutarnjim abnormitetima; od onih valja zaključivati ove.

Sudačka spoznaja odnosi se redovno na povrede prava, na događaje, koji se kose sa subjektivnim pravima, i koji onda, kad dolaze pred suca, pripadaju već prošlosti, često

davnoj i tamnoj. Subjektivna opet prava, o kojih povredi se radi, potpuno su nevidovna, otkriti se mogu samo iz događaja, koji su ih osnovali i spojili s pravnim subjektom, dakle opet stvari, što pripadaju prošlosti. Svako neposredno opažanje ovdje je isključeno, takodjer o događajima saznaje sudac tek po tragovima, što ih ostaviše, po ispravama ili izvješćima onih, koji su ih doživjeli, stranaka ili trećih osoba, svjedoka. Što se tiče vidljivih posljedica, t. j. tragova pravno-relevantnih događaja, nema za njihov odnošaj prema tim događajima onako stalnih pravila, kao što su pravila anatomije i fizijologije čovječjega tijela: mjesto stalnih zaključaka mogu se izvoditi odanle često samo nestalne predmnjeve o onome, što se dogodilo.

Što se pak tiče izvješća stranaka i svjedoka, nema ovdje jamstva za vjerodostojnost. Može se doduše i liječniku dogoditi, da ga bolesnik hotice vara, no to će biti sigurno rijetko, vlastiti interes bolesnika odvraća ga od toga.

Posve drukčije je to kod parnice. Sudac mora pretpostavljati, da barem jedna od stranaka ima interes za to, da prikaže stvar drukčije, nego u istinu jest; često puta obje, ako pak samo jedna, pita se koja?

Svjedoka nema posvuda, a i njihove izjave mogu pored svih opreza, prisege i opomenâ biti krive hotice ili nehotice.

Pronaći sada istinu iz tako zamršenoga materijala, to je očevidno problem, za čije rješenje ne dotječe samo znanstvena obrazovanost, već treba za to vježbanja u životu, a pored toga odredjene sposobnosti i svojstva karaktera.

Zadaća suca, koji ima da otkriva događaje prošlosti, slična je zadaći povjesničara; no opet nijesu te zadaće identične; povjesničara zanima tako reći sve, on teži za što moguće potpunijom slikom prošlosti, naprotiv sudac uvažava samo ono, što je pravno relevantno, i to skroz objektivno, bez ikoje simpatije ili antipatije, bez ikojeg milosrdja.

Tomu strukovnom, hladnom i nepristranom prosudjivanju činjenica pridružuje se kod znanstveno obrazovana suca poznavanje prava, što ga valja primijeniti. Takovog poznavanja nema naravno onaj, koji u opće ne zna ništa o pravu — kao što većinom porotnici — ali ga nema niti puki routinier, koji radi kao mašina po pravilima, što ih je naučio ne misleći

ništa. Potrebno ovdje poznavanje prava pruža pravna znanost. Pravna je dakle znanost neophodna, ako i ne jedina pretpostavka valjane primjene prava.

No u drugu ruku i pravna znanost treba da se obazire što više na praksu i što obilnije služi njezinim iskustvom. Znanost i praksa dvije su — kako veli Stölzel — ravnopravne sestre, koje rade najbolje, hodaju li u životu ispod ruke, te se međusobno podupiru. Nije dosta, da samo koja kap praktičkog ulja kapne u nauku teorije, niti je dosta, da se koja kap teoretičkog ulja nadjde u praksi. Treba više. Kao što teorija treba da priređuje i pokazuje praksi putove, tako od prakse treba da dobiva gradivo za rješavanje znanstvenih problema; praksa stavlja znanosti nova pitanja i podaje joj gradivo za rješavanje tih pitanja. Ne smiju se dakle teoretici i praktičari gledati međusobno, kao da su im zanimanja oprečna, tudja jedno drugomu; oba ta zanimanja pripadaju skupa, oba su samo dvije strane ukupne jurističke djelatnosti.

Pravna znanost ne radi samo za primjenu prava, već i za zakonodavstvo, ne skrbi samo za suca, nega i za zakonodavca. Istina je, da zakonodavac ne može da bude samo pravnik. Doduše kod čisto jurističkih predmeta odlučivat će pravnici. Ali inače odlučuju kod stvaranja prava mnogovrsni etični, narodno-gospodarski, politički i. t. d. obziri, koji nijesu stvar samo pravnika kao takovoga. S toga, ako se stvori zakon, koji ne odgovara potrebama života, nijesu odgovorni za to samo pravnici, jer i nepravnici, članovi zakonodavnog tijela, imali su dosta prilike, da utječu na sadržaj zakona. No pored svega toga, što zakonodavac ne može biti isključivo pravnik, ipak ne može zakonodavstvo riješiti svoje zadaće bez pravne znanosti. Prije svega sav tehnički posao, tehnička strana zakona, sastav, red, jezik, sve je to u prvom redu posao pravnika. Osim toga i ondje, gdje pravna znanost ne odlučuje o sadržaju zakona, što se ima da stvori, ipak ona znatno pomaže zakonodavcu.

Iz pravne znanosti vadi on dobar dio pojmova, u kojima izriče svoju misao. Nipošto ne stvara on vazda tih pojmova sâm; mnogobrojne pojmove prihvata on, kako ih je našao. Ako je sad pravna znanost sadržaj tih pojmova ustanovila

jasno i točno, bit će i odredbe zakona točne i jasne, inače u mnogom pogledu dvojbene.

Osobito radi pravna znanost za zakonodavca onda, kad ispituje, kakovo bi pravo imalo da bude. Pravna se naime znanost ne smije da ograniči samo na razlaganje postojećega prava, već joj je zadaća takodjer, da kritički prosudjuje to pravo, ispituje njegovu vrijednost, sravnjuje ga s odnošajima života i pokazuje, kako bi se ono imalo reformirati. U tu svrhu ima pravna znanost, da se posluži rezultatima i istraživanjima nauke o narodnom gospodarstvu i ostalih socijalnih znanosti. Takovo razmatranje u ostalom ne služi samo daljemu razvoju prava, već i shvaćanju i primjeni postojećega prava; ono je kadro, da dovodi to pravo u sklad s novim životnim odnošajima i njihovim potrebama.

To je doduše mnogo prijeporno pitanje.

Dugo se vremena naučalo, a i danas mnogi drže tako da se pravnik imade baviti samo pozitivnim pravom, a nema da prosudjuje vrijednost toga prava, te da ga označuje dobrim ili lošim; on ima da obradjuje pravo, kako postoji, a nema se baviti pitanjem, kakovo bi imalo da bude pravo.

Protiv toga shvaćanja dižu se danas sve važniji glasovi, sve više se traži od pravne znanosti, da se ne ograničuje samo na tehničko obradjivanje postojećega prava, već da se bavi i postulatima za budućnost prava. Prigovara se tomu, da ta djelatnost ne pripada pravnoj znanosti već politici; no zvalo se to ovako ili onako, to nije odlučno, istina je to, da je stvar pravnika, da se bavi tom funkcijom.

Kao što je napram društvenom životu u opće zadaća znanosti dvojaka: u jednu ruku ima da ispituje, što biva i po kojim zakonima biva, a u drugu ruku ima se da bavi i pitanjem, kako bi trebalo da bude (drukčije, nego prirodne znanosti); tako su moguća i dopuštena ta dva pravca i kod pravne znanosti. I ovdje je moguće govoriti o pravu, kakovo bi trebalo da bude i koje se prema postojećemu pravu prikazuje kao postulat budućnosti, koje se doduše ne primjenjuje kao prinudna norma, ali služi zakonodavcu kao uzor i traži od njega, da se pozitivno pravo preinači, modificira prema potrebama života. Taki je postupak neizbježiv, kod svake re-

forme prava postupa se tako. Takim je postupkom na pr. znanost kaznenoga prava polučila lijepe uspjehe i znatan njezin dio nije više radnja o pozitivnom, već o budućem pravu. A što je njemački građanski zakonik znatno bolji, nego što je bila prva njegova osnova, to se imade poglavito zahvaliti kritici, kojom je znanost obilno prorešetala prvu osnovu: Niti naše pravničko društvo nije se, kad je bilo prilike za to, oglašivalo kritici, mnoga su predavanja držana u tom smislu, publicirane »misli o reformi« pojedinih grana prava itd.

Pošto sam tako istaknuo važnost pravne znanosti za primjenu prava i za zakonodavstvo, mogao bi tko upitati: a što je uradilo pravničko društvo odnosno znanost, što je njeguje, za to, da upozna narod s pravom, da ga pouči o pravu?

Ovo je takodjer praktična zadaća pravne znanosti i vrlo korisna. Nema doduše sumnje o tom, da će razlike između pravnika i nepravnika biti uvijek; isto tako stoji i to, da površno, polovično znanje škodi često više, nego neznanje, jer onaj, koji ne zna, dati će se poučiti, kad mu treba, dok onaj, u kojega je polovično znanje, radi sâm uobražavajući sebi, da znade, česa u istinu ne zna.

No pored svega toga bilo bi željeti, da narod nešto više znade o svojem pravu, nego to u istinu biva. Sredstava za takovu pouku naroda ima više. Sva dakako ne pripadaju u djelokrug pravničkog društva. Pravničko društvo moglo bi djelovati u tom smjeru tako, da priređuje predavanja u tu svrhu, popularne spise, da raspravlja aktuelna pravna pitanja, priopćuje to u »Mjesečniku«, odakle bi novine mogle širiti to u širu publiku. No pravničko društvo nije moglo dosele uraditi mnogo u tom pravcu. Ali sva pripravnost pravnika bit će uzaludna, dok su sami lajci nehajni za to. Lajci sami morali bi se nešto više brinuti za to, da upoznaju pravo. No oni se brinu zanj samo onda, kad misle, da im je učinjeno krivo, a dok je sve u redu, oni ni ne misle na pravo, pa tako ni ne dolaze do spoznaje, kako se pravo brine za njih svaki dan, kako im uređuje različite odnošaje, krči i pripravlja putove te uklanja mnogu zapreku.

Nedostatak je nadalje, koji se uvidja i ističe sve više, što se u školama sve do sveučilišta ne uči o pravu a ma baš

ništa. O svim drugim znanostima uči se više ili manje, samo o pravu ništa. A ipak je po društvo i društveni poredak mnogo važnije, da je narod zadovoljan sa svojim pravom i pravnim uredbama, nego li je zadovoljstvo s mnogima od onih stvari, koje se uče u školama obilno. Nezadovoljstvu pak naroda s pravom nijesu vazda krivi sami zakoni, već se vrlo često osniva to nezadovoljstvo na nepoznavanju prava.

Trebalo bi već u školama na zgodan način upozorivati na to, kako su plemenite i važne zadaće prava, kako mu je vazda svrha neko dobro, pojedinca ili cijeloga društva, pa ako se to ne postizava uvijek potpuno, kriva je tomu nesavršenost sviju nas. Pravo služi jednoj od najuzvišenijih ideja, ideji pravednosti; nju nastoji da oživotvori, koliko je to u ljudskim silama. To je sigurno dostojan predmet za obuku. Obuka u pravu koristila bi u mnogom pogledu, slušala bi kao vrsno uzgojno sredstvo.

Pravo nije samo vlast, sila, ono je ujedno i pouka; pravne norme poučavaju nas, kazuju nam, kako treba da živimo, kako da se ponašamo u međusobnom saobraćaju, da vlada mir i poredak, da svaki može ići za svojim ciljevima i razvijati svoje sile. Pravo treba da bude više sredstvo za izbjegavanje sporova, nego za njihovo rješavanje, više pravilo života, nego vođenja parnica. Važna je dakle i plemenita zadaća uzgoja, da upozna čovjeka s pravom, da ga učini sposobnim i sklonim, da poštuje pravo i da mu se pokorava.

I ovo je sigurno preodlična funkcija pravne znanosti.

Slavna skupštino! Kušao sam evo, da Vam narišem kratku sliku predmeta, kojemu posvećuje naše društvo svoje sile. Držim i osvjedočen sam, da je taj predmet vrijedan, da se oduševljavamo za nj. U istinu, onaj dio ljudske kulture, kojim se bavi pravna znanost, pripada među najinteresantnije i najdostojnije znanja.

Završujem s iskrenom željom, da ljubav i oduševljenje za tu znanost bude u nas što življe, a djelovanje našega pravničkoga društva što uspješnije i što obilatijega blagoslova po naše pravo a po tom i po napredak svima nam jednako mile domovine!
